

Körösényi András

Konzervativizmus és új jobboldal

A konzervativizmus három évtized alatt a marginalitásból a mainstreambe került Magyarországon. Széles körű és intenzív konzervatív intézményépítés ment végbe, különösen az elmúlt bő egy évtizedben, és konzervatív értékek jelentek meg egy sor közpolitikai területen is – indokolt tehát a konferencia címe. A konzervatív intézményépítésnek azonban ára volt: ez a NER-hez való politikai lojalitás, a szellemi függetlenség feladása vagy korlátozása. Megjelent az új jobboldaliság eszméje, mint egyfajta kormánypárti konzervativizmus. Az új jobboldal a NER politikai-ideológiai programadója és igazolója kíván lenni.

Felmerül ezért a kérdés, hogy a konzervativizmus vagy az új jobboldal előretöréséről és sikereiről van-e valójában szó. A kérdés megválaszolásához tisztáznunk kell új jobboldal és konzervativizmus viszonyát. Ehhez kívánok néhány szempontot adni, folytatva egy néhány évvel ezelőtti, Mándi Tibor szerzőtársammal írt eszme-futtatást.¹ A különbségeket próbálom megvilágítani.

A legfontosabb, hogy a közvetlenül a politikai gyakorlat szellemi igazolására törekvő új jobboldalisággal szemben a konzervativizmus egy politikai eszmeáramlat, egy szellemi hagyomány. A konzervativizmus nem pusztán attitűd, a meglévő, az örökölt jóváhagyása (status quo-pártiság), de nem is egy konkrét rezsím vagy a hatalommaximalizálás igazolása. Mit jelent ez? Azt, hogy a konzervatívok a politikai cselekvés szintjén támogathatják ugyan a NER-t pragmatikus vagy politikai okokból, érdekből, vagy a kisebb rossz okán, de aligha támogathatják feltétel nélkül, úgy, mint a konzervatív beállítódás és politikai eszmeiség megtestesülését. A konzervativizmus ugyan nem kínál doktrínát, amelyből egy kívánatos rezsím részleteiben levezethető lenne, de politikai biankó csekket sem ad bármilyen jobboldali kormány vagy rezsím számára.

A konzervativizmus nem „kritikai elmélet”, de nem is elvtelen opportunizmus. Az „ellenségem ellensége a barátom” elv jól magyarázhat egy politikai gyakorlatot, de tévútra visz a szellemi útkeresés térképén. A konzervativizmus, mint politikai eszmeáramlat, némi távolságot kell, hogy tartson a politikai gyakorlattól, és ezzel párhuzamosan reflektálnia kell a

---

¹ <https://www.valaszonline.hu/2019/05/06/miert-nem-vagyunk-uj-jobboldaliak/>

politikai rezsím kérdésére is. Egy ilyen reflexió számára próbálok néhány szempontot felvetni az alábbiakban.

Miként ítélné meg a NER, vagy másképpen, az Orbán-rezsím a konzervativizmus perspektívájából? Vagy némileg szűkítve a kérdést: hol vannak a konzervatív és az új jobboldali megközelítés közti ütközőpontok? Az Orbán-rezsímet igazoló új jobboldali megközelítés néhány olyan lényeges vonására szeretnék rámutatni, amelyek aligha egyeztethetőek össze a konzervativizmus hagyományával.

Az új jobboldal szellemi-politikai arculatának az első, a konzervativizmustól alapvetően különböző vonása a *politikai radikalizmus*. Az új jobboldali *Kommentár* lapszámai például a „hagyomány és forradalom” összetartozását, azaz a „konzervatív forradalmat” hirdetik, igazolva ezzel az Orbán-rezsím radikalizmusát. A 2010-es „fülkeforradalom” és az ott szerzett parlamenti szupertöbbség alapján létrejött Orbán rezsím radikalizmusa a permanens alkotmányozásban, az intézményi struktúrák folyamatos átszervezésében, a hatalommegosztás, a képviseleti rendszer kiüresítésében és egy kiterjedt kormánypárti propagandagépezet létrehozásában ragadható meg. Az egyre több területet érintő átpolitizálás, ellenségkép-konstruálás és a politikai diszkrimináció szintén e radikalizmus vonásai közé tartozik.

Az új jobboldal radikalizmusa és totális politikafelfogása azonban aligha konform a konzervatívok politikaképével. A konzervativizmustól idegen a forradalmi radikalizmus, a politika primátusának folyamatos, az élet egyre több területét érintő érvényesítése és a politika mindenhatóvá tétele. A konzervativizmus a rendkívüli politikai helyzeteket kivételesnek tekinti, és nem híve azok permanenssé tételének. A konzervatívok számára a politika az emberi és közösségi lét fontos, kiküszöbölhetetlen része, de nem elsődleges célja vagy eszköze.

Az új jobboldal második, a konzervativizmussal szemben álló jellemvonása az *intézményellenesség*, és azon belül különösen a „joguralom” elutasítása. Orbán Viktor és az új jobboldal politikai krédója szerint téves az a liberális nézet, amely szerint „az intézmények és az elvek fontosabbak, mint a tényleges személyes hatalmi viszonyok”. Az új jobboldallal szemben azonban a konzervatívok mindig határozottan kiálltak az öröklött és bevált, korábbi nemzedékek tapasztalatát magukba sűrítő intézmények megőrzése mellett, és elutasították azok folytonos felforgatását vagy kiiktatását. Az intézményekben a korábbi nemzedékektől öröklött tudás, tapasztalat, előítélet ölt testet, ezért értékesek a konzervatívok számára. Az Orbán-rezsím permanens intézményátalakító hevülete vetekszik az egykori

reformkommunistákéval, noha az vitatható, hogy mindez valamiféle jobbos „társadalommérnökösködés” vagy a tiszta voluntarizmus eredményeként történik.

Az intézmények közül a konzervatívok számára kitüntetett a jogrend, vagy másképpen a *joguralom* – amely szintén az új jobboldal céltáblájává vált. Hiszen sohasem a jog, hanem mindig személyek döntenek, ahogy fentebb már idéztük az érvelésüket. Noha a konzervatívok számára a joguralom tézise nem feltétlenül válik minden körülmények között érvényesítendő dogmává, követendő elvnek tekintik és elutasítják a jog *instrumentalizálását*. A joguralom ugyanis az emberek által évszázadok alatt alkotott jogelvek uralmát, vagyis az előző generációk bölcsességének kivonatát jelenti a jelenlegi cselekvő (például a törvényhozó vagy kormányzó) akaratával *szemben* – azaz korlátot jelent, szemben a jogpozitivizmusban rejlő önkény lehetőségével. A jogpozitivizmus a politikai voluntarizmus és az önkényuralom eszközévé válhat, amire a NER bő egy évtizede számos példát mutatott. Az Orbán-rezsim jogpozitivizmusa rendszeresen megsértette a joguralom (*rule of law*) elvét.

Az új jobboldal harmadik karaktervonása az *autoriter hatalomgyakorlás feltétlen támogatása*. A hatalomgyakorlás autoriter jellege markánsan jelen van az Orbán-rezsimben. Három olyan vonást fogok kiemelni, amelyek aligha egyeztethetők össze a konzervatív politikai eszmékkel vagy gyakorlatokkal. Az egyik az önkényes módon működő hatalom, amely nem tartja tiszteletben a fennálló törvényeket, konvenciókat, eljárási szabályokat, hanem folyamatosan felülírja azokat – miként ezt fentebb említettem a jogállam pozitivista felfogása segítségével. Ezt mutatta a 2010-es évek első felének permanens alkotmányozása, később számos törvényhozási terület, a rendkívüli jogrend kiterjedt alkalmazása, vagy például az idejű pedagógussztrájk rendeleti úton történő ellehetetlenítése. Ez önkényessé, kiszámíthatatlanná teszi a hatalomgyakorlást. Az autoriter hatalomgyakorlás másik összetevője az ellenőrizetlen hatalom(gyakorlás): a hatalommegosztás intézményeinek a különböző eszközökkel történő meggyengítése. Ez pedig a korlátok nélküli hatalomgyakorlás, vagyis az önkényuralom melegágya. Az Orbán-rezsim nem egyszerűen autoriter, de *autokratikus*: a politikai hatalom egy kézben koncentrálása jellemzi. A harmadik tényező az uralom karizmatikus jellege, az abban rejlő autoriter elem, ami mindezek katalizátora. A karizma rendkívülisége, a létező értékeket, normákat, konvenciókat megkérdőjelező, aláásó jellege aligha egyeztethető össze a tradíciókkal – amit Max Weber uralomtipológiájából jól ismerünk.

A hazai új jobboldali megközelítés negyedik fontos vonása a népre, a *népakaratra* vagy a választók többségére történő folyamatos hivatkozás, ami szinkronban van Orbán Viktor és a Fidesz 2002 után bekövetkező populista fordulatával, és a 2010-től kiépült NER legfőbb

legitimációs elveivel. A démosz mindenekfelettségét azonban aligha tekinthetjük konzervatív alapelvnek: éppen ellenkezőleg. A konzervativizmus csak korlátozottan híve az egyenlőségnek, hiányzik belőle a közvetlen „népbarátság”, és közelebb állt egy arisztokratikusabb felfogáshoz, a tekintély, a hierarchia és/vagy a kvalitás elsőségéhez. A konzervativizmus inkább hajlamos az „elitizmusra”, mint ennek ellentétére.

A korlátlan népszuverenitás új jobboldal által felmelegített *rousseau-ista tana* sem egyeztethető össze a konzervativizmussal, miként az állam belső működésének a képviseleti rendszert *de facto* megkerülő, közvetlen demokratikus, vagy az Orbán-rezsim gyakorlatában inkább plebiszciternek tekinthető gyakorlata sem. Utóbbi a népre hivatkozik, de valójában szabad mandátumot, korlátlan felhatalmazást vindikál a többség által megválasztott népvezér számára, aki így (kétharmados parlamenti többséggel) egyfajta *választott diktátorra* válik. A „választott diktátor” kifejezéssel arra kívánok utalni, hogy a hatalmat gyakorlók választások révén történő szelekciója, illetve megerősítése és az autokratikus hatalomgyakorlás nem zárja ki egymást. A konzervativizmus mindezzel szemben a képviseleti rendszer híve, és nem támogatja az egyén és az állam közti tér kiüresítését, az azt betöltő közvetítő intézmények meggyengítését, felszámolását.

Az új jobboldali és konzervatív szerzők gyakran azzal igazolják nép és elit populista szembeállítását, hogy a nyugati világban az elit egyre nagyobb része a progresszív liberális tanok elkötelezett hívévé vált, amit a nép vagy a „tömegek bölcsességével” lehet csak ellensúlyozni. A tömeg vagy a nép azonban aligha tekinthető feltétlenül valamiféle autonóm *józan ész* megtestesítőjének, akit a konzervatív politikusok, illetve az elit követhetne. A valóságban ugyanis (különösen ha a politikai táborral történő azonosulás erős) gyakran éppen a fordítottja történik: a választók követik pártjukat vagy annak vezetőit véleményük kialakításában. Jó példa erre a Fidesz-szimpatizánsok oroszbarátsága, amely „eredetileg” meglehetősen alacsony volt, hiszen a magyarokat, de a jobboldaliakat különösen inkább az oroszellenesség jellemezte. Az „oroszbarátság” Orbán Viktor 2009–2010-es pálfordulását követően emelkedett fel és maradt töretlenül magas szinten egészen az Ukrajna ellen tavaly február végén kezdődött orosz invázióig. A szavazók tehát politikai vezérüket követték véleményük kialakításában.

Előadásomban az új jobboldal és a konzervativizmus eszmei irányzatai között húzódó néhány markáns különbséget próbáltam megvilágítani, és azt, hogy a NER egy-egy vonása miként ítélhető meg a két irányzat szempontjából. Befejezésül egyetlen következtetést szeretnék levonni. Úgy látom, hogy a politikai lojalitás új jobboldal által felállított követelménye,

szelekciós elvvé válása korlátozza a szellemi horizontot: ideológiává, politikai igazolássá deformálhatja a politikai eszméket és a valóságról való gondolkodást. A konzervativizmus mint eszmei irányzat híveinek – éppen ezért – érdemes nagyobb távolságot tartaniuk az *új jobboldal* rezsimitigazoló ideológiájától.